

asociației „Astra”-„Prima expoziție etnografică românească în aer liber (1905)” (Mihai Sofronie), ca și unor note de călătorie în legătură cu muzeele etnografice în aer liber din Austria și Republica Federală a Germaniei (arh. Paul Niedermaier).

Grupul studii rigurose întocmite din punct de vedere științific, îmbrățișând domenii de mare actualitate în cercetarea etnografică națională și internațională, noul volum este un deosebit de util instrument de lucru la dispoziția cercetătorilor, înscrind-se pe linia valorificării cât mai depline a culturii materiale și spirituale a poporului nostru.

ION ȘERBAN

PUBLICAȚII DE ETNOGRAFIE ALE MUZEOGRAFIILOR ORĂDENI

Sub îngrijirea Muzeului și a Comitetului județean de cultură și artă din Oradea au apărut de curând lucrările „Țesături populare românești din Bihor” de Maria Boșe și „Portul popular femeiesc din bazinul Crișului repede” de Tereza Mozeș. Inițiativa luată de numeroase case de creație și muzee județene de a publica rezultatele cercetărilor de etnografie și artă populară privitoare la aria lor de activitate trebuie salutăată cu cea mai mare satisfacție. Prin aceste contribuții sînt împlinite nu numai necesitățile practice de organizare și îndrumare ale muzeelor și caselor de creație, dar ele au cea mai mare importanță pentru lucrările mari etnografice de sinteză pe care le așteptăm în viitor.

Lucrarea Mariei Boșe prezintă rezultatele cercetărilor întreprinse de autoare în partea superioară a văii Crișului Negru, zonă care corespunde geografic cu depresiunea Beiuș-Vaşcău. Bihorul este una din zonele puternic creatoare în toate genurile de artă populară. În ceea ce privește țesăturile, zona se caracterizează prin dominarea țesăturilor din pînză de cîneapă, în și bumbac, în raport cu țesăturile din lînă. Importanța țesăturilor din pînză, prin varietatea și valoarea lor ornamentală, se

reflectă și în organizarea interioară.

Deși aceste țesături erau în general lucrate în toate gospodăriile țărănești din satele din zonă, cîteva sate așezate la poalele munților—Pietroasa, Brădet, Broaște, Budureasa, Lelești, Tărcăia, precum și satele din jurul Vașcăului—s-au specializat în confecționarea acestor țesături, care erau vîndute în mare parte la țirgurile de țară din vecinătate.

După o privire istorică asupra vechimii industriei textile din zonă, atestată arheologic și documentar, sînt prezentate toate fazele prelucrării cînepii și lînii. În ceea ce privește unelele industrii casnice, cercetările autoarei au dus la identificarea a numeroase sate specializate în confecționarea anumitor categorii de unelte. De asemenea, datorită importanței pe care au avut-o țesăturile din lînă pentru casă și port, s-au dezvoltat în zonă o serie de centre de dubit.

Tehnica țesutului este prezentată atît prin operațiile premergătoare țesutului—urziul, înveliul sulului, năvăditul—cît și prin tehnicile de țesut—țesutul în două ite, năvăditul în trei și patru ite—alesătura cu spete-reaza, în degete, cu ața, cu îndreua, cu drotul. Tehnicile de țesut și de ornamentat sînt cercetate în legătura lor cu diferitele categorii de țesături la care se aplică, cu genul de motive decorative folosite, cu valoarea lor artistică.

Țesăturile confecționate în gospodării sînt clasificate după funcția lor, în patru categorii: țesături de uz gospodăresc, țesături decorative pentru interior, țesături pentru port, țesături legate de obiceiuri, tradiții și cult.

Din prima categorie fac parte, pe de o parte țesăturile folosite în interiorul de lucru, pe de alta, țesăturile folosite pentru satisfacerea anumitor necesități gospodărești, strecurători pentru caș, șterguri pentru înveliul hrana, precum și țesăturile de transport, saci și straite de tot felul.

Țesăturile decorative pentru interior constituie categoria cea mai importantă din punct de vedere artistic. În vechile locuințe cu o singură încăpere pentru locuit, aceste țesături erau puse doar cu ocazia anumitor evenimente importante. La începutul secolului XX, prin diferențierea unei odăi nelocuite, de paradă, de camera de locuit, țesăturile sînt așezate permanent în odăie formînd ansambluri decorative bine structurate. Dacă, morfologic, țesăturile variază după funcția pe care o îndeplinesc în cadrul interiorului, ceea ce determină și o anumită grupare a cîmpilor ornamentali, ele sînt foarte unitare prin material, tehnică de ornamentare și prin sistemul de decorare. Țesăturile tradiționale erau decorate exclu-

siv prin ales, broderiile și cusăturile fiind mai noi în ornamentarea țesăturilor.

A treia categorie de țesături este constituită din țesăturile folosite pentru îmbrăcăminte, pe de o parte piese finite—zadia, briul, ștergarul de cap și cel de mină, pe de alta, țesături din care se croiesc și se confecționează anumite piese de port.

Diferențierea unor variate calități de pînză în funcție de destinația ei, precum și varietatea genurilor de țesături, folosite pentru îmbrăcăminte indică înaltul nivel al industriei casnice textile din regiune.

Țesăturile legate de obiceiuri, tradiții și cult sînt reprezentate prin țesăturile folosite în biserică, la împodobitul altarului, icoanelor și a stranelor, prin țesăturile folosite cu ocazia marilor țirguri de primăvară—straite și felește, acestea din urmă fiind dăruite de fete viitorilor logodnici și feciorilor care pleacă la cătanie, precum și de țesăturile de nuntă, botec și moarte.

Într-un capitol special, autoarea se ocupă de ornamentica țesăturilor. Identificînd motivul cu denumirea locală după metoda de cercetare a lui N. Dunăre, autoarea clasifică motivele ornamentale în motive abstracte și concrete, acestea la rîndul lor fiind grupate în motive cosmice, fitomorfe, zoomorfe, skeuomorfe și simbolice. Deși clasificarea motivelor după termenul local folosit pentru denumirea lor mai comportă unele discuții, autoarea are marele merit de a fi identificat numeroase motive ornamentale și denumiri interesante și pitorești, care denotă că fenomenul este încă viu în regiune.

Totuși, considerarea motivelor izolat, în afara structurilor și a sistemelor decorative, poate avea unele neajunsuri. Motivele decorative au în genere o foarte mare circulație. Ceea ce ne interesează, pe lîngă repertoriul ornamental este să stabilim de asemenea structurile decorative care poartă particularitățile de stil specifice zonei cercetate.

Procesul general al prefacerilor economice și sociale din țara noastră nu a rămas fără efect asupra industriei textile și a țesăturilor din Bihor. Dacă o serie de țesături de interior și de port au fost înlocuite cu materiale industriale, au apărut în schimb și piese noi care valorifică creator elementele tradiționale.

Interesul lucrării Mariei Boșe este sporit printr-o bogată ilustrație și un glosar de termeni locali.

★

Așa după cum o arată și titlul, lucrarea Terezei Mozeș este consacrată portului femeiesc din bazinul Crișului Repede. În cursul dezvoltării istorice a Țării Criș-

rilor s-au diferențiat patru arii principale de port: portul din bazinul Crișului Negru, portul din bazinul Crișului Alb, portul de pe valea Barcăului și Crasnei și portul din bazinul Crișului Repede. Lucrarea de față este prima prezentare din seria celor patru studii asupra portului din Țara Crișurilor, care urmează să fie publicate în cursul anului viitor.

Portul femeiesc din bazinul Crișului Repede se încadrează în tipologia generală a portului bihorean. Transformarea mai timpurie în această zonă a economiei naturale în economie de schimb, datorită unor împrejurări locale, și decăderea industriei casnice textile, au avut ca efect pătrunderea unor materii fabricate în confecționarea portului, ceea ce a dus și la alte transformări în croi și sisteme de ornamentare. În general, portul din această zonă se caracterizează printr-o anumită sobrietate cromatică, culorile dominante fiind albul și negrul.

Prezentarea portului începe cu un capitol consacrat tehnicilor de cusut și brodat, varietatea acestora fiind într-o mare măsură unul din factorii de atractivitate a portului femeiesc. Autorul grupează tehnicile de cusut în 5 grupe: 1. cusături simple; 2. broderie plină; 3. cusături cu puncte înodate; 4. cusături crucești; 5. tăieturi și împunsături. Pe lângă modul de execuție a cusăturilor, autorul urmărește răspândirea și corespondențele fiecărei tehnici cu alte zone, funcția lor în complexul broderiei respective, piesele pe care se aplică, valoarea lor decorativă. O serie de desene ilustrative foarte clare dau o viziune concretă asupra varietății cusăturilor.

Cămașa femeiască, «spăcelul» este piesa cea mai caracteristică de port. Până la sfârșitul sec. XIX, s-a purtat cămașa de tradiție dacică, cu minciile și trupul cămășii încrețite în jurul gâtului. Pe la începutul secolului XX, aceasta a fost înlocuită cu o cămașă dreaptă, destul de răspândită în Transilvania de altfel, cu minciile prinse de trupul cămășii la umăr. Autoarea urmărește schimbările intervenite în distribuția cîmpilor ornamentali în funcție de schimbarea croiului, precum și evoluția broderiei. Cele mai vechi cămăși erau ornate prințiale și prin broderia «trăsorește», pe dos, într-o cromatică sobră, după care a urmat broderia în cruci, iar mai recent broderia albă.

Foarte largi și lungi, poalele sînt croite din latul pînzei, spre deosebire de cea mai mare parte a țării, unde se croiesc din pînza pusă de-a lungul. Prin aceasta se diferențiază o variantă nord-vestică, același croi fiind întâlnit și în zona Barcăului, în Țara Oașului și în Codru. Poalele sînt în general obiectul unei atenții deosebite a purtătoarelor, pe

lîngă banda de broderie de pe poale folosindu-se o serie de alte elemente de împodobire — danțelă, colțori, pliuri etc.

Zadia, șortul, este purtată numai în față. Pînă la începutul secolului, zadia din bazinul Crișului Repede era de tipul zădiei purtată în toată Țara Crișului pînă la Arad și în nord pînă în Oaș, fiind confecționată din două foi de pînză albă cu alesături roșii și albastre pe poale. Această zădie a fost înlocuită ulterior cu un șort confecționat din diferite țesături de fabrică, de culoare neagră, decorată cu o broderie policromă, cu motive geometrice și vegetale.

Labreul, vestă de croială simplă care urmărește linia corpului, este de asemenea confecționat dintr-o țesătură neagră de fabrică. El este în întregime acoperit cu o broderie multicoloră de mătase, fiind produsul unor cusătorese specializate.

Îmbrăcămintea de iarnă, cojocul și sumanul, reprezintă în ansamblul portului din zonă o componentă specifică. Sumanul se încadrează prin croi și decorație în stilul sumanelor din Bihor. Prin culoare și dimensiunile mai mici, el aparține unei zone nordice a ținutului Crișurilor, fiind legat de portul de pe valea Barcăului. Pieptarul de blană purtat de femei este de tipul pieptarului deschis în față. El este numit și cojoc huedinesc, prin broderia lui întunecată în genul broderiei pieptarelor din Huedin.

Pieptănătura și, mai puțin, gâteala capului apar diferențiate după vîrstă și starea civilă a purtătoarelor. Autorul a stabilit trei momente semnificative în schimbarea pieptănăturii fetelor. Din copilărie pînă la măriș, nevestele se pieptănă cu conici, făcut din cele două cozi împletite, folosind un anumit suport, «haiteul» (agrafă din lemn). Atît fetele cît și nevestele poartă basmale, legate de obicei la spate.

O piesă de port străveche cu dublă utilitate — piesă de port și piesă de transport — este gluga. De o formă specială a unei traste cu o clapă mare mărginită cu ciucuri — ea se folosește pe timp de ploaie, clapa fiind ridicată și adusă peste cap.

Încălțămîntea tradițională, compusă din opinci cu gurgui pentru lucru și din cizme pentru zilele de sîrbătoare, este tot mai mult înlocuită cu încălțămîntea de oraș.

Însoțită de numeroase desene și fotografii și de un glosar de termeni locali, lucrarea despre portul femeiesc din bazinul Crișului Repede umple un gol în cunoașterea portului din vestul Transilvaniei. Publicarea portului din celelalte zone ale Țării Crișurilor va duce la cunoașterea diferențiată a unuiu din cele mai interesante ansambluri de port din Transilvania.

MARCELA FOCȘA

ADRIAN FOCHI, BIBLIOGRAFIA GENERALĂ A ETNOGRAFIEI ȘI FOLCLORULUI ROMÂNESC (E. P. L., 1969)

E remarcabilă străduința permanentă a lui Adrian Fochi de a elabora, singur sau în colaborare, lucrări monumentale de folclor și etnografie. După apariția «Mioriței» (tipologie, circulație, geneză, texte) în Editura Academiei R. P. R., 1964, A. Fochi publică în anul 1968 bogata colecție de folclor a lui Ican Urban Jarnic și Andrei Bărsanu, «Doine și strigături din Ardeal», ediție definitivă, precum și primul volum al «Bibliografiei generale a etnografiei și folclorului românesc».

«Bibliografia...» cuprinde în cele peste șapte sute de pagini, material adunat de colectivele de bibliografi din București și Cluj, în cadrul muncii de cercetare științifică a Institutului de etnografie și folclor al Academiei R. S. R.

Într-un succint dar sintetic *Cuvînt înainte*, Mihai Pop subliniază caracterul utilitar al «Bibliografiei...» ca «instrument de lucru indispensabil cercetării științifice» și prezintă istoricul preocupărilor din țara noastră în vederea elaborării unei asemenea lucrări.

În prefața lui Adrian Fochi sînt precizate criteriile care stau la baza întocmirii Bibliografiei, precum și trăsăturile definitorii ale acesteia: «ea nu este un simplu și rigid inventar de titluri, ci definește un fenomen cultural, realitatea bibliografică oglindind, în mod aproape fidel, realitatea culturală a epocii și demonstrînd, prin ceea ce s-a cules, s-a studiat și s-a valorificat, participarea specifică a etnografiei și folcloristicii noastre la crearea culturii moderne a poporului nostru».

Lucrarea este rezultatul unei activități intense, desfășurată într-o perioadă de peste zece ani și oglindește dezideratul bibliografilor de a prezenta veridic mișcarea etnografică și folclorică din România între anii 1800—1891. După cum ne mărturisește A. Fochi în prefață, Bibliografia cuprinde perioada respectivă, pentru că la noi, înainte de 1800 au apărut doar «întimplător și fragmentar» materiale de etnografie și folclor (care se vor publica într-o culegere de documente), iar anul 1891 «reprezintă o răspîntie în teoria și practica etnografiei și folcloristicii românești, în 1892 apărînd prima publicație de folclor, revista «Șezătoarea».

Lista publicațiilor periodice despuiate e o mărturie că au fost cercetate aproape 1800 de ziare și reviste